

Мириам Сежер - „Малкото училище – голямото начало“

Нужна ли е още една книга за детските градини? Съществуват множество практически трудове, от които родителите могат да научат как функционират тези „малки училища“, какво да очакват от тях и каква е вътрешната им организация. Тук няма да намерите нито една от тези информации, нито съвети дали да изберете обществения или частния сектор, нито сведения за районирането. Идеята на тази книга е съвсем друга и е породена от практиката ми на психоаналитик, специализиран по проблемите на децата и техните родители. Тя е отговор на една необходимост, която като че ли много често е пренебрегвана при първото постъпване в детско заведение – малкото дете да бъде чуто и по-добре обгрижено. Редовно приемам родители, безпомощни пред кошмарите или отчуждеността на своите деца, възрастни, които по време на психоанализата успяват да изразят дълбоко заровеното страдание, изпитано през ученическите им години, както и юноши, борещи се с провала или фобията към училището, неща, които все повече тревожат професионалистите.

Постъпването в детската градина изобщо не може да се сведе до повтаряното до втръсване от поколения наред изречение „Вече си голям и тръгваш на градина“. То представлява важен етап със значима символична стойност: детската градина е различна от яслата, тя е изначално определена от възрастните като място за обучение и социализиране, а не на отглеждане на децата. Родителите са я посещавали отдавна и техните спомени, подобно на всички събития от началото на живота им, са били в по-голямата си част изтласкани в несъзнаваното им от детската амнезия. Предчувствайки значението на постъпването, те се опитват да подкрепят своето дете по възможно най-добрия начин, като понякога и самите те се страхуват. Тъкмо на това притеснение бих искала да отговоря, без да давам наставления, а като се опитам да изясня какво означава за детето тръгването на детска градина и в известен смисъл се поставя на неговото място. Как да подготвим детето за гмурването в непознатото, какъвто е първият допир с детската градина? По какъв начин да го подпомогнем през първата година в отношенията му с учителката и другарчетата? Кой са признаците на страдание и как да реагираме?

Пълноценното развитие на детето в детската градина е всичко друго, но не и личен въпрос. От този етап зависи отчасти качеството на връзките му с връстниците и с обществото, което те ще изградят заедно по-късно. В тази книга ще намерите предложения за внасяне на подобрения в сегашното функциониране на детската градина. Те биха могли да направят първото тръгване на градина по-безболезнено, за да се избегне несполучливото начало, което би могло трайно да бележи детето. Някои несъмнено ще обявят тези предложения за невъзможни за осъществяване, скъпопоструващи или утопични. И все пак на нас се пада да създадем благоприятни условия за социализирането на детето и по този начин да повлияем на неговото бъдеще.

Да се подготви детето за постъпването в детска градина, означава преди всичко да се облече в думи онова, което му предстои да преживее. Както вече казахме, символичната стойност на детската градина е вписана в мисленето на възрастните и децата го усещат. Това е раздяла, която в социално отношение носи силно значение: „Край на яслата, влизаш в истинския живот“. Би могло да се смята, че постъпването в първи клас, в момента, когато училището става задължително, когато детето се подчинява на закона като всички, може би бележи по-точно влизането в „истинския живот“, но поне във Франция детската градина играе тази роля, (за което впрочем много ни завиждат). Ето защо, дори дотогава да е ходило на ясла или при детегледачка, детето прави разлика между този свой първи опит и задаващото се постъпване в детска

градина, то усеща, че родителите му не гледат на нея по същия начин. И се оказва предварително въввлечено в съвкупност от фантазми, получавайки следното послание: този ден е много важен, той е етап към нещо друго. Малкото две- или тригодишно човече вече знае, че отива на място, където ще се озове в нова ситуация. Думите, с които неговите родители могат да облекат тази новост, ще му помогнат да я мисли, без да я превръща в извор на тревожност. Впрочем изречението, което при всички положения ще чуе поне веднъж: „Вече си голям и тръгваш на градина“, му потвърждава, че ще се случи нещо различно. При все това въпросните думи нямат за него особен смисъл, те дори могат да подсилват желанието му да остане още малко пред прага на скока в непознатото или още по-зле, могат да подхранят страха му, че не е на висотата на онова, което светът очаква от него.

На тази възраст децата са с много различно ниво на изразяване, някои говорят удивително зряло, на други нищо не им се разбира, трети не казват нищо. Но всички те са изключително чувствителни към смисъла, особено ако използваме подходящите думи. Нека прибавим и един фундаментален нюанс: не става дума да сме сигурни, че са разбрали точното значение на всяка дума; на тях трябва да им се говори като на бебета, тоест без да смятаме, че ще разберат всеки елемент от съобщението. Детето ще разбере думите ни не само със съзнанието си, каквото и да е речевото му равнище. Онова, което ще схване на несъзнавано ниво, също ще му позволи да осмисли новостта. Това предполага да не се опитваме на всяка цена да го „накараме да разбере“, а да го информираме ясно, без прекалено опростяване и без да говорим „по бебешки“.

Разбира се, родителите могат да опишат детската градина и как работи тя. Ако все още не са запознати с точното протичане на деня, могат като начало да разкажат на детето за този нов свят в най-общи линии: „Там ще рисуваш, ще учиш песнички, ще играеш с деца на твоята възраст...“. Говоренето за това какво го очаква, съобразено с евентуалните му страхове, улеснява първите му стъпки като ученик.

Описателните думи обаче не са достатъчни. Детето се нуждае от думи, изразяващи смисъла на новостта, смисъла, който виждат в нея неговите родители. Семействата не възприемат по еднакъв начин символичната стойност на детската градина. За някои постъпването в нея означава преминаване към обучение, за други тя е място за социализиране или край на разходите, свързани с детегледачка, за трети пък е придобиването на дисциплина или усвояването на родния език... Детето понася двойния натиск на символичната стойност на детската градина, споделяна от всички, и на точното значение, което неговото семейство ѝ придава. Когато родителите си дадат труда да обяснят на своето дете смисъла, който придават на постъпването му в детската градина, те му помагат по-лесно да премине през този етап. Ако някои деца не успяват да свикнат с детската градина, то е, защото за тях тя няма смисъл. Думите, които биха им помогнали, са онези, които изразяват не само общоприетата стойност, но и очакванията на родителите по отношение на новото място. А за тези очаквания ритуалното изречение „Вече си голям и тръгваш на градина“ не дава никаква информация. Спомням си невръстния ми син, който всеки ден плачеше, когато го оставях в яслата (значи не е имал две години). Един ден реших да го взема от яслата, да го сложа да седне до мен и да му обясня защо го водя там: работех, нямах близки роднини, които да могат да го гледат, и освен това смятах, че е добре за него да общува с деца от неговото поколение, с които след това щеше да върви през живота. Тъкмо затова го бях записала в яслата, а не по задължение. След този петминутен разговор отново влязохме и когато си тръгнах, за удивление на детегледачките той не гъкна. През следващите дни също. Край с плакането. За мен яслата имаше смисъл, но аз бях забравила да го споделя с него. Детската градина също не е задължителна, но пък

когато детето е записано, то е длъжно да я посещава всеки ден. А това прави още по-необходимо родителите да обяснят на детето собствените си очаквания и оценки. Ако възприемат градината като място за обучение например, те ще наблягат на заниманията, които намират за интересни, дори ако детето ги смята за по-непривлекателни от други. Не става дума да се настоява предварително върху това, което детето да мисли за детската градина, а в момента, предшестваящ първия му контакт с нея, да му се разкрие смисълът, който тя има за неговите родители. Най-общо казано, по-добре е детската градина да не се идеализира прекалено, за да не се разочарова детето. Тъй като е невъзможно да знаем предварително как ще мине първият ден там, по-добре да не му казваме, че ще бъде прекрасен. А приписването на всевъзможни достойнства на учителката може да създаде у детето впечатлението, че е било излъгано, ако тя се окаже строга; това ще подкопае доверието, което има в своите родители. Родителите имат склонност да си фантазират хубави неща за своето дете – красиво обзаведена детска градина, мила учителка, идилична обстановка... Обуздаването на фантазмите е необходимо, за да не налагат на детето си своите мечти. Детската градина е реална, тя има своите предимства и недостатъци, които детето тепърва ще открива. Безсмислено е да му се казва, че в нея няма нищо неприятно, или напротив, че всичко ще е неприятно („Ще те научат да седиш мирно, защото вкъщи не успяваш.“). Не фантазмите, а смисълът, който родителите му виждат в детската градина, ще помогне на детето да се адаптира.

Смисълът, който родителите придават на постъпването в детска градина, е част от техните собствени отношения с нея. В поколението на днешните родители все още съществува разлика между онези, които са тръгнали на градина на три години, и другите, които са гледани вкъщи до тръгването на училище например. За някои детската градина е била място за пълноценно развитие, за други – оставило следи изпитание. Някои мои пациенти споделят с мен спомени, обогрени с тъга или щастие. Други говорят за травми. Как да разберем значението на този първи опит в образованието? Понякога той е първата раздяла. И ако за детето, което постъпва в детската градина, случаят не е такъв, то това може да важи за хваналия го за ръка родител. Всяка раздяла препраща към предишни раздели и може да отвори стари рани. Ако родителят знае, че тръгването на градина събужда у него болезнен спомен, по-добре е да го обясни на детето, защото то, така или иначе, ще го усети; родителят може да му каже например, че като малък е понесъл тежко тази промяна, защото тогава за първи път се е отделил от майка си. Независимо че в наши дни децата са много социализирани още преди да тръгнат на градина, те наследяват ситуации, преживени много поколения назад, които често се предават, без да са намерени думи, позволяващи осмислянето им. Така страданието на родителя може да бъде наследено от това на някоя баба и така да създаде трудности за детето, появило се на бял свят две поколения по-късно.

Някои майки са амбивалентни, едновременно горди да видят мъничето си да учи като голямо дете, и огорчени, защото преживяват този етап като скъсване, като откъсване. Детето, което усеща това, рискува само да си попречи да излети. Други родители се чувстват необходими на детето си във всички случаи и не са в състояние да прехвърлят своята отговорност на детската градина. Те живеят с усещането, че са единствените способни да го защитават и утешават. Чувството им за всемогъщество всъщност прикрива неумението им да правят отстъпки, свързано с техни съзнателни или изтласкани спомени. Тогава детето се чувства несигурно, защото родителите му си представят детската градина като опасно място и не му признават способността да се оправя без тях.

Нека веднага уточним: раздялата е част от развитието на детето. Ето защо трябва да го подкрепим по най-добрия възможен начин, за да избегнем травмите, които могат трайно да се впишат в личността му, но без да забравяме, че раздялата е от решаващо значение за него. Етапите на развитието му са белязани от символични катастрофи, които са също и форма на отказ: за да придобиеш нови неща, трябва да се откажеш от други. Тези изпитания са необходими и структуриращи. Тръгването на детска градина е едно от ключовите събития в съществуването на детето, което то понася много по-добре, когато родителите му са убедени в способността му успешно да премине през този етап. Доверието, което му гласуват, му позволява да намери в себе си необходимите сили. Това впрочем не е първата раздяла, която преживява, защото вече е познало неизбежните моменти на самота и се е сблъсквало с всевъзможни видове скъсвания, помогнали му да порасне и да се изгради психически.

Най-първата раздяла е самото раждане. В този смисъл тръгването на детска градина е винаги само метафора на първоначалната раздяла и по тази причина зависи отчасти от начина, по който детето е преживяло раждането – опит, оставащ си загадка: майката може да е понесла много зле раждането, без детето да носи каквато и да било следа от това. В зависимост от начина, по който е била преодоляна първата раздяла, детето ще бъде повече или по-малко предразположено, въоръжено да посрещне следващата и може би по този начин да подлюти отново дадена рана. Тази друга раздяла, тръгването на детска градина, е от капитално значение, защото отваря път към социализирането и може да се оприличи на вид отбиване. Отбиването означава буквално спиране на храненето от гърдата, разделянето с тялото на майката (като тя може да бъде заместена от друг човек). От тази гледна точка детската градина е еквивалент на отбиването – тя олицетворява излизането от света на майката, края на физическия контакт, на милувките, на близостта с майчиното тяло. Детето ще бъде поставено под опеката на друг всемогъщ възрастен, в ситуация от съвсем друг характер. Тръгването на детска градина е метафора на раждането и още повече на отбиването, на кастрацията, ако използваме терминологията на Франсоаз Долто.

Следователно при това първо тръгване на детска градина светът на съвсем малкото дете претърпява основна промяна. Такъв е например случаят с оралността. Околоплодната течност, както и майчиното мляко имат вкуса на семейната кухня. В детската градина детето открива храна, която изобщо не е с този вкус. Така е и с отбиването от физическия контакт: то е свикнало да се успокоява в прегръдката на майка си, на кърмачката или гледачката си. В детската градина учителката не би могла да гушка всички при най-малкото неудоволствие и детето ще трябва да намери друг начин да се чувства защитено. И още едно отбиване – от зависимостта: то се научава да не е зависимо от възрастния, да поема върху себе си и да развива друга форма на връзка с другарчетата си. Зависимостта от „другите“ малки, с която ще се сблъска в детската градина, замества отчасти онази, която е имало от психиката на майката.

Затова ще кажем, че тръгването на детска градина е решаващ момент, в който възниква истинска автономия спрямо майката на възраст, когато детето преминава през едиповия комплекс и изтласква в своето несъзнавано всички спомени за живота си отпреди раждането (психически процес, наречен детска амнезия). Изправено пред този стадий от развитието си, детето се обръща към децата от своето поколение и поставя началото на социалните си отношения с тях (дори ако е контактувало с тези деца в яслата, където все още е било зависимо от един-единствен осигуряващ защитата му човек). Този основен етап от неговото развитие изисква психическо пренастройване. В нашето общество то се извършва тъкмо в детската градина.